

УДК 338.43;639

К. С. Колеснікова,
старший викладач кафедри прикладної економіки Одеського інституту фінансів

ГОСПОДАРСЬКИЙ І ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ РИБОГОСПОДАРСЬКОГО КОМПЛЕКСУ

Catherine S. Kolesnikova,
senior lecturer Applied Economics Odessa Institute of Finance

COMMERCIAL AND INSTITUTIONAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT MECHANISM FISHERY COMPLEX

У статті надано визначення поняттям «господарський механізм», «економічний механізм», «організаційний механізм», «організаційно-економічний механізм». Ретельно розглянуто організаційно-економічний механізм як систему формування цілей та стимулів, як взаємодію суб'єктів та приведено складові механізму функціонування підприємств рибогосподарського комплексу. Також у статті визначено, яких вимог необхідно дотримуватись для ефективного функціонування організаційно-економічного механізму господарювання.

В статье дано определение понятиям «хозяйственный механизм», «экономический механизм», «организационный механизм», «организационно-экономический механизм». Тщательно рассмотрены организационно-экономический механизм как систему формирования целей и стимулов, как взаимодействие субъектов и приведены составляющие механизма функционирования предприятий рыбохозяйственного комплекса. Также в статье определено, какие требования необходимо соблюдать для эффективного функционирования организационно-экономического механизма хозяйствования.

The article defines the concept of "economic mechanism", "economic mechanism", "institutional mechanism", "organizational and economic mechanism." Carefully considered organizational and economic mechanism of formation of a system of goals and incentives as the interaction of actors and brought elements of the mechanism of functioning of enterprises fishery complex. The article defines the requirements which must be followed for the effective functioning of the organizational and economic mechanism.

Ключові слова: господарський механізм, організаційно-економічний механізм, система, планування, заходи, підприємство, управління.

Ключевые слова: хозяйственный механизм, организационно-экономический механизм, система, планирование, мероприятия, предприятие, управление.

Keywords: economic mechanism, organizational and economic mechanism, system, planning activities, enterprise management.

Вступ. Господарський механізм є складним і багатоплановим явищем, невід'ємним атрибутом, що є підсистемою способу виробництва. За допомогою даного поняття характеризується система громадської організації господарювання, що забезпечує виробництво, обмін, розподіл і споживання матеріальних благ у відповідність з властивими способу виробництва відносинами власності і на їх основі.

У систему господарського механізму входять конкретні економічні форми, функціонування і взаємодія яких утворює особливий шар системи виробничих відносин способу виробництва, і які направляють діяльність всіх учасників виробництва, безпосередньо пов'язані з матеріальними інтересами суб'єктів суспільного виробництва, тобто господарський механізм - це і механізм реалізації економічних інтересів властивих даному суспільству.

Метою дослідження є розробка науково-методичних засад щодо формування економічного механізму адаптації підприємств рибогосподарського комплексу до умов конкурентного середовища.

Аналіз останніх публікацій. Науковому дослідженню з питань економіки підприємств рибного господарства, а також їх адаптації до складних мінливих умов ринкової економіки присвячені публікації С.І. Алімова, С. Козія, Г. Васюкової, Л. Герашенко, М.В. Гринжевського, М. Євтушенка, Є. Оболенцевої, М. Стасішина, Т. Теслюк та інших.

Розробку наукових основ вирішення питань адаптації підприємств в конкурентних умовах займалося багато вітчизняних та зарубіжних учених, серед яких: Г.Л. Азов, З.М. Борисенко, О.М. Гаркуша, А.І. Ігнатюк., Л.А. Костирко, І.М. Ліфіц, А.О. Мельник, Л.В. Назарова, В.І. Топіха, В.М. Ячменюва та інші.

Вклад основного матеріалу. В економічній літературі вирізняються поняття «господарський механізм», «економічний механізм», «організаційний механізм», «організаційно-економічний механізм». При цьому значення цих понять відрізняються і представляють тему для дискусії.

У найзагальнішому уявленні господарський механізм - це сукупність форм і методів формування, функціонування і регулювання всіх елементів господарської системи.

Господарський механізм є вельми складним і багатоплановим явищем, невід'ємним атрибутом, що є підсистемою способу виробництва. За допомогою даного поняття характеризується система громадської організації господарювання, що забезпечує виробництво, обмін, розподіл і споживання матеріальних благ у відповідність з властивими способу виробництва відносинами власності і на їх основі.

У систему господарського механізму входять конкретні економічні форми, функціонування і взаємодія яких утворює особливий шар системи виробничих відносин способу виробництва, і які направляють діяльність всіх учасників виробництва, безпосередньо пов'язані з матеріальними інтересами суб'єктів суспільного виробництва, тобто господарський механізм - це і механізм реалізації економічних інтересів властивих даному суспільству.

Господарський механізм основної виробничої ланки - підприємства, включає форми його зовнішніх взаємозв'язків, а так само господарські форми, що відображають відношення власності і матеріальних інтересів на рівні структурних внутрішньогосподарчих ланок і навіть робочих місць.

Господарський механізм і організаційно-економічний механізм взаємозв'язані, але не тотожні поняття. Організаційно-економічний механізм є частиною, структурною ланкою господарського механізму у вузькому плані, що охоплює організаційні і економічні важелі, за допомогою яких можна впливати на виробництво, трудові колективи.

Господарський механізм відображає певний зріз виробничих відносин суспільства. Проте щодо змісту господарського механізму серед економістів існують

відмінності. На думку авторів [4, 6] змістом господарського механізму є організаційно-економічні відносини. Ця концепція ґрунтувалася на розмежуванні виробничих відносин. Відповідно до цього в їх структурі виділяються відносини власності і відношення господарювання.

Щодо змісту господарського механізму думки більшості авторів сходяться в тому, що господарський механізм обов'язково включає організаційно-правові, економічні і соціальні аспекти. Проте, не можна розглядати господарський механізм як простий набір форм і методів господарювання, це їх цілісна система.

Існує також визначення господарського механізму як способу організації виробництва з властивими йому формами і методами, економічними стимулами і правовими нормами. Необхідно відзначити, що розглянуті поняття господарського механізму відносяться до епохи соціалістичної системи господарювання на основі планових показників і не включають такі важливі аспекти, як конкуренція, економічна лібералізація, тобто атрибути, властиві самій ринковій системі господарювання.

З урахуванням специфіки ринкових відносин вони розглядаються як сукупність форм і методів формування, функціонування і регулювання розвитку і трансформації всіх елементів господарської системи.

Реформи будуть ефективними, якщо головний акцент зробити на трансформацію механізмів управління людьми в механізми управління господарськими процесами. Реалізація досвіду розвинених країн з урахуванням менталітету нації повинна сприяти виходу з кризи, переходу від переважної системи управління людьми до управління економічними процесами, а власники самі визначають напрям діяльності, форму господарювання, партнерів, ціну проведеної продукції з урахуванням конкурентоспроможності, рівень оплати праці, своєчасність сплати податків і реалізації взятих на себе зобов'язань.

Відмінності в механізмах управління і господарювання обумовлені специфікою ринкових взаємин. Управління - це, перш за все, цілеспрямований процес взаємодії між його суб'єктом і об'єктом. Механізм має на увазі під собою систему, що визначає порядок певних дій. Таким чином, механізми управління - це сукупність способів реалізації функцій відповідних органів управління на господарську систему.

Організаційний механізм передбачає систему планування, постачання, технологію управління, систему інформації і контролю, систему договорів і реалізації продукції, систему захисту власних інтересів і ін. Економічний механізм включає як важелі дії на господарську діяльність, довготривалі економічні нормативи, ціни і тарифи, надбавки, стимули, податки, кредити тощо. Економічний механізм повинен забезпечувати ефективне господарювання без постійного втручання ззовні.

У економічній літературі сучасний зміст організаційно-економічного механізму будь-якого підприємства, в тому числі підприємств рибогосподарського комплексу, трактується в різних аспектах. Система економічних стимулів і методів управління, що забезпечує високопродуктивну і ефективну працю працівників. Він повинен включати механізми, регулюючі економічну діяльність підприємств: організаційної побудови, планування, фінансування, ціноутворення, стимулювання, кредитування, обліку та контролю, внутрішньогосподарчих і зовнішніх дій і ін.

Згідно наших досліджень, організаційно-економічний механізм господарювання у підприємствах рибогосподарського комплексу є сукупністю економічних методів господарювання, що забезпечують його ефективне функціонування і конкурентоспроможність на основі високого рівня економічної самостійності підприємства, товарно-грошових взаємин матеріальною зацікавленістю у кінцевих результатах праці. Він повинен створювати ефективну систему мотивації для забезпечення активної участі в трудовій діяльності всіх учасників виробництва, інтенсивного характеру праці, зацікавленості у високоефективному виробництві. Оскільки, зрештою, саме якість і інтенсивність праці визначає ефективність виробництва.

Економічний механізм – це окрема економічна категорія, один із багатьох елементів економічної теорії. Це механізм поєднання дії державного регулювання та ринкового механізму саморегуляції. Слід зазначити, що кожній економічній системі на конкретному етапі розвитку притаманні свої визначені економічні механізми, які суттєво різняться між собою за принципом дії, ефективністю, спрямованістю, керуваністю. Формування економічного механізму в умовах становлення ринкових відносин має свої особливості, які визначаються обсягами та якістю державного втручання, станом макросередовища дії економічного механізму, яке не піддається керуванню, є непрогнозованим і мінливим. Урівноважити дію стихійних сил можна за допомогою зваженого державного регулювання, яке може дати певний поштовх розвитку економічної системи за рахунок обмеження або ж активізації дії конкретних чинників, які формують передумови існування та розвитку економічної системи. Рушійною силою розвитку економічних систем слід розглядати якість взаємодії ринкових сил та державного регулювання, що визначають економічний механізм функціонування економічних систем. Оскільки економічний механізм не є ринковим механізмом саморегуляції, наслідки його дії повинні бути передбачуваними. Тому закономірно виникає питання не лише вивчення дії складових економічного механізму, а також визначення оптимальних параметрів економічного механізму.

Оптимальність дії економічного механізму залежить від якості співвідношення цих двох складових.

Економічний механізм є тактичним засобом досягнення стратегічної мети держави. Але оскільки саме державні важелі регулювання визначають напрям дії економічного механізму та відповідні реакції ринку, економічний механізм завжди буде визначатись напрямом економічної політики країни та орієнтованістю уряду на певний курс розвитку країни [1].

Дія економічного механізму визначається двома основними складовими, що керують його спрямованістю та визначають його ефективність: державним регулюванням та ринковим механізмом. За допомогою першого визначаються умови та напрям розвитку економічної системи, а ринковий механізм формує якість споживчих ринків, взаємовідносини на них та їх наповненість. Без ринкового саморегулювання неможлива побудова будь-якої економічної системи, а без державного регулювання економічних процесів неможлива стійкість цієї системи та надання їй керуваності і соціальної спрямованості.

Чинники, які визначають ефективність економічного механізму функціонування конкретного підприємства: сильний менеджмент; підсилення маркетингової діяльності; підвищення зацікавленості в кінцевих результатах; диверсифікація діяльності та ризику; надійність обладнання та технологій; створення інтеграційних об'єднань; покращення якості трудових ресурсів [5].

Організаційно-економічний механізм - це система формування цілей та стимулів, які дозволяють перетворювати у процесі трудової діяльності динаміку матеріальних та духовних потреб суспільства у динаміку засобів виробництва та кінцевих результатів виробництва, які направлені на повне та ефективне задоволення цих потреб.

На основі функціонування організаційно-економічного механізму, стимулів його розвитку створюються визначені соціально-економічні передумови для ефективної діяльності будь-якого підприємства, в тому числі і підприємств рибогосподарського комплексу. Однак ми вважаємо, що цей вплив механізму треба розглядати як необхідну, але недостатню умову формування ефективної діяльності, оскільки крім соціально-економічних передумов об'єктивно виникають технічні, які обумовлені науково-технічним прогресом.

Основою формування організаційно-економічного механізму слід вважати організаційно-економічну взаємодію суб'єктів.

Багато вчених-дослідників організаційно-економічний механізм трактують як систему формування цілей і стимулів, які дозволяють перетворити у процесі трудової діяльності рух (динаміку) матеріальних і духовних потреб членів суспільства на рух засобів виробництва і його кінцевих результатів, спрямованих на задоволення платоспроможного попиту споживачів [4,6]. Саме поняття «механізм» трактується як система взаємозв'язків економічних явищ, які виникають за певних умов під впливом початкового імпульсу. «Економічний механізм включає економічні методи впливу суб'єкта управління на об'єкт управління. Але, крім економічних методів управління, впливу на об'єкт управління, є й інші методи: організаційні, психологічні й ін. На рівні підприємства навіть економічні методи реалізуються через систему організаційно-розпорядних форм управління» [2].

Тобто, під категорією організаційно-економічного механізму розуміють сукупність взаємодії економічних важелів та організаційних заходів, спрямованих на забезпечення досягнення встановлених цілей суб'єктів взаємодії.

Під організаційно-економічним механізмом ефективної операційної діяльності підприємства слід розуміти систему, яка знаходиться під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів та складається з сукупності послідовних дій, організаційно-економічних елементів і функцій управління цими елементами, що дозволяють моделювати варіанти прийняття рішень, розробляти засоби їх аналізу для досягнення встановлених цілей з найменшими витратами і узгодження суспільних, групових та особистих інтересів [3].

Ми вважаємо, що комплекс елементів організаційно-економічного механізму господарювання підприємств рибогосподарського комплексу повинен забезпечити ефективний, стійкий розвиток виробництва, при економії матеріально-грошових витрат і скороченні втрат продукції на всіх стадіях виробництва, транспортування, зберігання, переробки, реалізації; повне використання виробничих ресурсів: землі, засобів виробництва, праці; впровадження у виробництво досягнень науки і передової практики.

Для ефективного функціонування організаційно-економічного механізму господарювання необхідно дотримуватись наступних вимог:

- елементи економічного механізму, прийняті на різних рівнях (державний економічний механізм, економічний механізм підприємств, первинних підрозділів), повинні не суперечити один іншому, а взаємно доповнювати, розвивати, конкретизувати, збагачувати їх;
- механізм господарювання повинен бути гранично простим для розуміння широких мас працівників;
- критерієм ефективності організаційно-економічного механізму господарювання повинен бути максимум продукції на одиницю виробничих ресурсів (землі, основних і оборотних засобів, трудових ресурсів);
- будь-який елемент організаційно-економічного механізму, перш ніж отримати широку "прописку", повинен проходити експериментальну перевірку.

На нашу думку, до складових організаційно-економічного механізму функціонування підприємств рибогосподарського комплексу належать:

1. Економічні важелі – сукупність прийомів, за допомогою яких здійснюється економічний вплив на об'єкт управління. До економічних важелів відносять такі:
 - планування – складна високорозвинута форма суспільного впливу на соціально-економічні системи, якими є підприємницькі структури що полягає у визначенні за прогнозованими науковими розробками цілей, потреб і параметрів розвитку систем, які розглядаються як орієнтири для суб'єктів господарювання;
 - оплата праці - є винагородою, визначеною зазвичай у вартісному вираженні, яка виплачується працівникові власником або уповноваженим ним органом за виконану роботу відповідно до трудового договору, контракту;
 - собівартість продукції (робіт, послуг) – сукупність витрат, пов'язаних з використанням у процесі виробництва продукції (робіт, послуг) природних ресурсів, сировини, матеріалів, палива, енергії, основних фондів, нематеріальних активів, трудових ресурсів, а також інших витрат на її виробництво та реалізацію;
 - прибуток – різниця між доходами і економічними витратами, що включає разом із загальними витратами змінні витрати;
 - фінансування – забезпечення грошовими ресурсами поточних витрат і капітальних вкладень; здійснюється за рахунок власних коштів підприємства, держави, підприємств, позичкових та інших коштів;
 - ціноутворення – система обміну ціноутворювальних факторів: витрат ресурсів на виробництво та реалізацію товарів; рівня споживчої вартості, якості товарів, науково-технічного рівня та новизни товарів, співвідношення попиту та пропозиції, взаємовпливу цін на аналогічні товари чи товари субститути, зміни купівельної спроможності грошей, темпів інфляції тощо.
 2. Організаційні заходи – сукупність прийомів, спрямованих на досягнення цілей чи вирішення поставлених завдань.

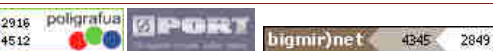
До організаційних заходів ми віднесемо наступні:

 - організаційна структура управління – це сукупність організаційно-впорядкованих відносин і зв'язків між ланками та рівнями керівництва.
 - рівень централізації і децентралізації. Вагомий вплив на ефективність управлінського процесу має розподіл повноважень у прийнятті рішень між різними рівнями управління, тобто співвідношення централізації і децентралізації. Таке співвідношення забезпечує оперативність і реалістичність управлінських рішень;
 - формування ефективної організаційної культури. Організаційна культура виражається в комплексності важливих положень діяльності організації, які визначаються її місією і цінностями, що сприймаються більшістю працівників. У свою чергу організаційна культура має охоплювати ряд заходів, зокрема, ідентифікованість працівників з організацією, ефективну систему управління конфліктами, управління ризиками, тобто рівень, за якого працівники заохочуються в інноваціях і беруть на себе ризики, інтеграцію, структуру взаємодії органів або правила управління і контролю;
 - створення інформаційних баз. Для зменшення ступеня ризику під час прийняття рішень підприємству необхідно мати достовірну інформацію про стан матеріальних, грошових і людських ресурсів на поточний момент. У сучасних умовах зазначені проблеми неможливо вирішити без ефективної організації збору й обробки інформації. У такому разі процес управління – це комплекс процесів зі створення, зберігання і перероблення даних з метою отримання інформації як продукту зазначеного процесу для використання її в процесі управління підприємством;
 - створення комунікаційних мереж. Комунікаційні мережі на підприємстві забезпечують швидкість та оперативність обсягу і використання інформації. Внутрішні комунікації підприємства являють собою систему зв'язку між відділами, підрозділами, керівниками і підлеглими. Систему зовнішніх комунікацій спрямовано на презентацію організації (її продукту чи послуги у зовнішньому середовищі);
 - організація робочих груп. Робочими групами є групи людей, які виконують окремі завдання для досягнення загальної мети. Здатність до нововведень характеризується рівнем-сприйняття нововведень організацією, її готовність і здатність до реалізації нововведень, що сприяє підвищенню її конкурентоспроможності внаслідок збільшення гнучкості, динамізму та можливості розвитку відповідно до науково-технічного прогресу.
- Висновок.** Цінність економічного механізму і його елементів полягає в тому, що при стабільній, нормальній економічній обстановці в країні результативність дії всього економічного механізму, всіх його елементів піддається значному, швидкому вдосконаленню в будь-якому підприємстві, причому практично без яких-небудь матеріально-грошових витрат, за рахунок зусиль керівників і фахівців звичайного середнього рівня. Комплекс організаційно-економічних механізмів сприяє динамічному розвитку рибогосподарського комплексу, підвищенню рибогосподарського потенціалу, а також сприятиме формуванню нормативно-правової бази, стратегічного планування та прогнозування рибогосподарського потенціалу, а також залучення інвестицій та фінансування заходів щодо відтворення й охорони рибних ресурсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.

1. Голиков А.П. Территориальная организация водного хозяйства СССР. - Харьков: Изд-во при Харьковском университете изд. объединения «Вища школа». - 1982. - 149 с.
2. Економічні проблеми галузевого водокористування і водозабезпечення народного господарства України. // С.І.Дорогунцов, М.А. Хвесик та ін. -К.- 1993.-53 с.
3. Иванух Р.А. Природные ресурсы сельскохозяйственного производства Украинской ССР. - К.: Наукова думка. - 1984.
4. Козаченко А.В., Пономарев В.П., Лященко А.Н. Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения: Монография – К.: Либра, 2003. – 280 с.
5. Козаченко СЯ. Финансовый менеджмент на предприятии. Специальная навчально-тренінгова програма. - Київ, Міжнародний інститут бізнесу, 28 травня - 2 червня 2001 р. - Частина 1.
6. Трегубчук В.М. Интенсификация сельского хозяйства и охрана природы-К.: Урожай.-1988.-224 с.

Стаття надійшла до редакції 20.03.2013 р.

ТОВ "ДКС Центр"